

Біль М.М., к.держ.упр., с.н.с
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені
М.І. Долишнього НАН України»

УРБАНІЗАЦІЙНИЙ ВИМІР РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОСТОРОВОЇ МОБІЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Одним із актуальних напрямів сучасних соціодемографічних досліджень, у тому числі в регіональному фокусі, постає просторова мобільність населення. З одного боку, висока просторова мобільність є передумовою розвитку, необхідністю для багатьох соціальних, у тому числі професійних, груп. Водночас, високий її рівень формує численні ризики. Більшість з них виникає через дуже тонку грань між мобільністю і прагненням виїзду в незадовільних умовах (для прикладу, «відтік мізків»). Усе це актуалізує дослідження просторової мобільності, її рівня та меж у різних територіальних вимірах – глобальному, континентальному (інтеграційному), державному, регіональному і локальному.

Здійснюючи огляд зарубіжних праць на тематику просторової мобільності серед зарубіжних авторів, оскільки вітчизняні вчені дуже рідко згадують дане поняття, чітко виділяється урбанізаційна тема. Як правило, просторова мобільність розглядається у контексті розвитку мегаполісів, можливостей переміщень у їх межах та на периферію (автори Г. та Н. Андрієнки, В. Джил, Дж. Фукс (Великобританія), Е. Д. Вілдмер, В. Кауфман (Швейцарія), К. Мегі, К. Летма, Т. Тамару, М. ван Хем (Естонія), Н. М. О. Ромао, Вітор М. А. Ескарія (Португалія) та ін.). Проте вважаємо, що просторова мобільність у даному сенсі розкриває лише один з масштабів її реалізації. Тому слід розширювати фокус розуміння даного поняття.

Вважаємо, що *просторова мобільність населення* є такою його властивістю, яка відображає бажання, готовність і можливості до зміни місця перебування у визначених просторово-часових координатах, що в ході реалізації супроводжується процесами капіталізації людського потенціалу.

Протилежною властивістю мобільності є немобільність або іммобільність. В англomовних публікаціях з питань мобільності й міграції часто можна зустріти термін «relatively immobile people», що означає малорухливі особи.

Просторова мобільність має різні характеристики – суб'єктність, рівневість, темпологічність, трансформаційність, цілеорієнтованість, потенційність, функціональність, регульованість, вимірність. Серед них виділяємо також *масштабність*, яка розкриває бажання, готовність і можливості переміщень на певну відстань. Ця характеристика є важливою до вивчення з погляду виявлення взаємовпливу просторової мобільності населення і урбанізаційних процесів. Просторова мобільність може проявлятися як на побутовому (щоденному) рівні – у межах поселення, агломерації, так і з погляду пошуку кращих середовищних умов проживання та розвитку. Враховуючи висновки естонських учених, просторова мобільність проявляється у різних координатах [1]: 1) ареал поселення (ядро мобільності) – тут проявляються такі підвиди просторової мобільності, як іммобільність, внутріпоселенська (внутріміська, внутріметрополійна), мобільність (житлова, щоденна); 2) ареал наближення до поселення – як правило, район, область, в яких проживає особа; тут проявляються такі форми мобільності, як урбанізація і субурбанізація; 3) ареал віддаленого поселення – тут проявляється міжрегіональна, у тому числі транскордонна, внутрідержавна мобільність; 4) ареал дуже віддаленого поселення – тут проявляється міжнародна мобільність або так звана міграція на довгі відстані («long-distance migration»).

Секція 4. Актуальні проблеми урбаністики

Специфічною є просторова мобільність у межах ареалу поселення або агломерації (щоденна мобільність). Це окремий зріз наукових досліджень з розумінням інфраструктурних особливостей розвитку. Вагомі напрацювання за цим напрямом здійснені вченими Г. та Н. Андрієнко, а також Дж. Фуксом. Орієнтуючись на їхню працю, можна визначити основні напрями просторових переміщень залежно від об'єктів соціальної інфраструктури та зони особистого проживання (рис. 1).

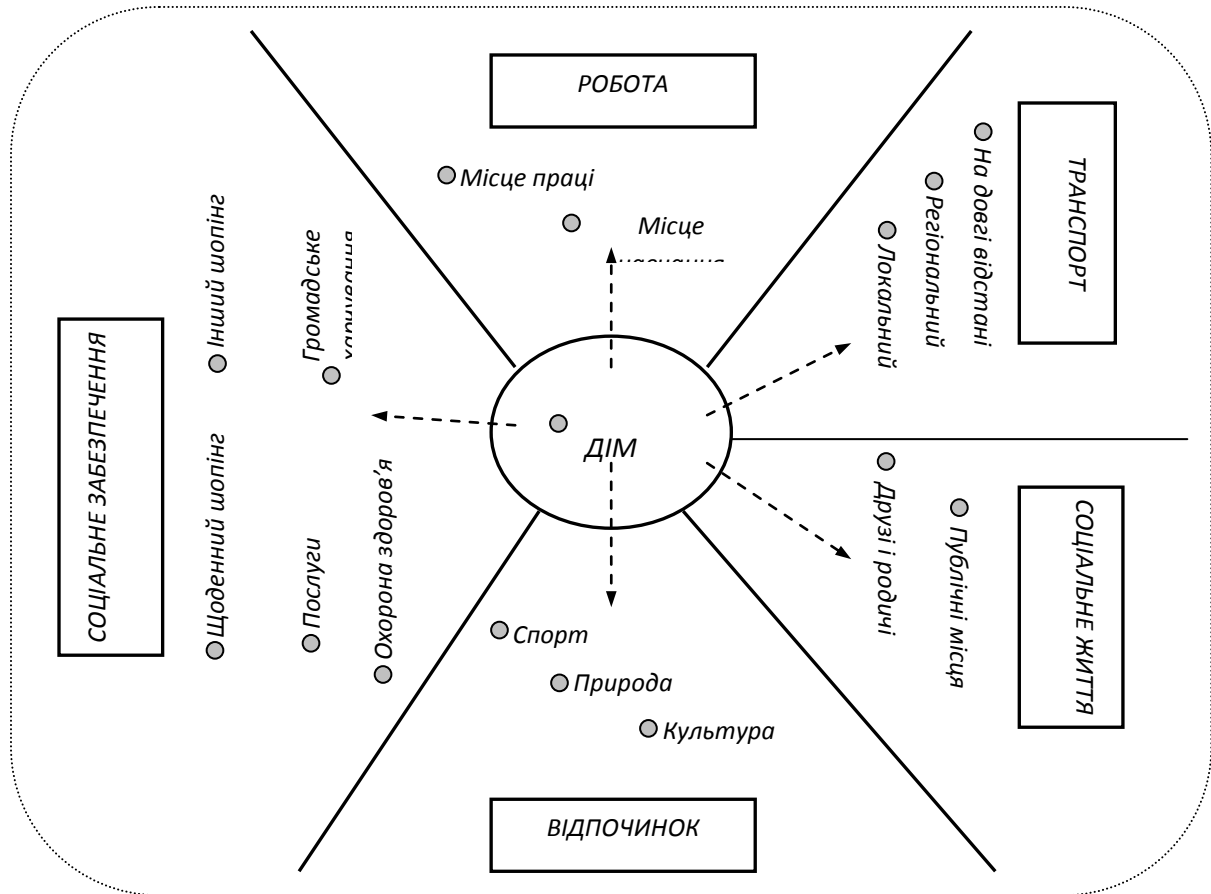

Рис. 1. Напрями просторових переміщень при реалізації щоденної просторової мобільності населення

Джерело: побудовано автором за даними [2]

З масштабністю дуже тісно пов'язана інша мобільна характеристика – *темпологічність*. Вона відображає часову тривалість, швидкість, режим (повторюваність) просторових переміщень. До її опису слід додати, що дуже важливу роль тут відіграє транспортна інфраструктура: за кращого рівня розвитку і доступності масштабність просторової мобільності є вищою. Також на темпологічність суттєво впливає інституціональне середовище. У деяких суспільствах реалізація просторової мобільності є звичною, особливо це стосується острівних територій, невеликих держав біля крупних мегаполісів.

У підсумок підкреслимо, що просторова мобільність населення може реалізовуватись у різних масштабах – поселення, метрополії, області, регіону (як декількох областей), країни, транскордонного регіону, інтеграційного утворення, континенту, світу. Практично усі члени соціуму реалізують свою мобільність у межах міського простору. Більше того, саме реалізація високого рівня просторової мобільності відіграла одну з основних ролей в активізації урбанізаційних процесів у період розвитку індустріального суспільства (середина XVIII –

кінець XX століття). Для забезпечення якості життя населення у межах міських агломерацій, метрополій дуже важливо розвивати належну інфраструктуру реалізації високої просторової мобільності населення. Водночас слід оцінювати схильності населення до зміни місця перебування на дальші відстані, особливо ймовірного виїзду за кордон, що формує нові виклики реалізації державної міграційної політики.

Українська наука, зокрема регіоналістика та урбаністика, наразі не розкривають ті новітні тренди регулювання просторових переміщень населення, які зараз в актуальному фокусі наукових досліджень іноземних учених. У значній мірі це зумовлено відсутністю в нашій країні міст-мільйонників, крупних метрополій. Однак це проблема майбутнього. І вже нині іноземні вчені пропонують конкретні методики відслідковування переміщень людей у міському просторі. Такі тенденції слід вивчати з погляду переваг і недоліків та адаптовувати їх до вітчизняних умов. Зокрема актуальною є організація обліку просторових переміщень населення у межах області за напрямками «село – місто», «мале місто – обласний центр» і т. д. Ця інформація є стратегічно важливою для планування просторового розвитку в Україні, якої наразі в нашій державі просто немає.

Список літературних джерел

1. Kadi M. Types of spatial mobility and the ethnic context of destination neighbourhoods in Estonia / Kadi Mägi, Kadri Leetmaa, Tiit Tammaru, Maarten van Ham // Discussion Paper. – 2015. – № 9602. – P. 1161–1192.
2. Andrienko N. Towards privacy-preserving semantic mobility analysis / N. Andrienko, G. Andrienko, G. Fuchs // EuroVis Workshop on Visual Analytics. – 17-21 Jun 2013 [Electronic resource]. – Access: <http://geoanalytics.net/and/papers/eurova13.pdf>

Богачов С.В., д.е.н., професор, пр. н.с.
Інститут економіко-правових досліджень НАН
України, м. Київ

ПРО ПРОСТОРОВУ СКЛАДОВУ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ

В даний час у економічному просторі високо урбанізованих територій, зокрема великих міст, міських агломерацій та мегаполісів, спостерігається протиріччя між постійно зростаючими потребами населення та бізнесу до якості міського середовища та можливостями їх своєчасного задоволення з боку сфери життєзабезпечення. Це потребує вирішення низки проблем, пов'язаних з нерівномірністю територіального розподілу будинків та споруд, просторовою диференціацією територій як місць життєдіяльності, переважаннями в експлуатації комунальної інфраструктури та вулично-дорожньої мережі, нерозвиненістю соціальної сфери (забезпечення житлом та соціальними об'єктами). Тому одним з пріоритетів діяльності органів місцевого самоврядування є забезпечення узгодженості між просторовим розвитком, економічним зростанням та розвитком соціальної сфери, що сприятиме підвищенню якості життя населення.

Просторова складова розвитку залежить від подвійного розуміння простору. Під простором, з одного боку, розуміється територія, на якій розташовані об'єкти та відповідні комунікації між ними, а з іншого простір являє собою сукупність властивостей економічного, соціального, природного та культурного середовища території, в рамках якого діє бізнес та мешкає населення. Зважаючи на це, просторова складова розвитку включає